

Ліля Хомчук
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 «Початкова освіта»,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
(м. Житомир, Україна)

Олександра Марущак
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри початкової освіти та культури фахової мови,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
(м. Житомир, Україна)

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мовлення є одним із ключових засобів комунікації, що надає можливості для самовираження, розвитку та налагодження стосунків із оточенням. З раннього віку розвиток мовленнєвої культури стає важливим аспектом виховання дитини, а у школі цей процес набуває систематичності, послідовності та системності, особливо під час вивчення рідної мови та формування комунікативної компетентності учнів.

Початкова освіта є середовищем опанування основ усного та письмового мовлення дітей, тому створення сприятливих умов для його ефективного формування – одне із завдань учителя Нової української школи. Уроки української мови відіграють тут провідну роль через організацію різноманітних видів і форм діяльності, спрямованих на розвиток мовленнєвих навичок.

Головною метою формування культури мовлення учнів має стати вироблення у них розуміння важливості грамотного, зрозумілого, ефективного та виразного мовлення. Важливим аспектом цього процесу є також засвоєння правил мовленнєвого етикету, що сприяють розвитку культури спілкування. Для досягнення таких завдань варто застосовувати системний підхід, використовуючи методи, які дозволяють не лише засвоювати теоретичні знання, але й переносити їх у практичну площину повсякденного життя.

За умов надзвичайного поширення інформаційних технологій і нових засобів комунікації проблема формування мовленнєвої культури набуває особливої актуальності. Це викликає потребу в поєднанні традиційних методів навчання з інтерактивними інструментами, здатними зацікавити учнів і мотивувати їх до вдосконалення мовлення. Така інтеграція підходів сприяє формуванню у дітей багатогранних і правильних мовленнєвих навичок.

Водночас розвиток культури мовлення молодших школярів є важливою складовою їх загального становлення, що впливає не лише на академічні успіхи, але й на соціальну адаптацію та взаємодію з іншими людьми. Тому важливо, щоб учитель вибудував навчальний процес так, аби кожна дитина мала можливість повноцінно розвивати своє мовлення та впевнено використовувати його у реальному житті.

Формування мовленнєвої культури молодших школярів на уроках української мови – це багатогранний і системний процес, який вимагає планомірного підходу. Він охоплює не лише засвоєння граматичних, орфографічних та пунктуаційних норм, але й розвиток уміння чітко висловлювати свої думки, користуватися мовними засобами відповідно до контексту, а також дотримуватись правил мовленнєвого етикету. Експериментальні дослідження свідчать, що лише регулярне вправлення сприяє підвищенню рівня культури мовлення молодших школярів, бо системність і різноманітність підготовчих і мовленнєвих вправ своїм змістом та формою реалізації створює позитивну мотивацію до навчальної діяльності та викликає у дітей пізнавальний інтерес до досконалого оволодіння власним мовленням [1, с. 121].

Науковці пропонують до впровадження такі методи формування мовленнєвої культури молодших школярів: пояснювально-ілюстративний, імітаційний, репродуктивний, оперативний, продуктивно-творчий (комунікативний) [2]. Розглянемо деякі з них через різноманітність вправ і завдань.

Однією з основних складових процесу формування мовленнєвої культури є розвиток усного мовлення. Учням варто регулярно практикуватися в усному висловлюванні, коментуванні різних ситуацій, переказуванні текстів. Така діяльність сприяє не лише збагаченню словникового запасу, а й навчанню лаконічного та виразного подання інформації. Застосування ігрових завдань і рольових ігор допомагає дітям відчувати себе впевненіше у мовному середовищі, спонукаючи до активного спілкування. Ефективним методом для удосконалення усного мовлення також є драматизація. Виконуючи рольові сценки, зокрема ті, що відображають побутові ситуації чи літературні сюжети, діти покращують навички правильного формування висловлювань й опановують емоційну виразність.

Не менш вагомою є й культура письмового мовлення. На уроках учні вчаться створювати різні види текстів: описи, розповіді, листи тощо. Важливо, щоб педагог звертав увагу як на зміст написаного тексту, так і на його структурну й технічну складові: орфографію, пунктуацію, оформлення. Такий підхід формує у школярів навичку грамотного письмового спілкування.

Окремим аспектом є формування вміння сприймати та аналізувати прочитане. Розвиток навичок читання і розуміння текстів – ключова частина мовленнєвої культури. Діти мають не лише чітко читати, але й осмислювати зміст прочитаного, проводити його аналіз та висловлювати власну думку щодо нього. Для цього використовуються вправи на переказ, обговорення текстів і виконання аналітичних завдань.

Таким чином, формування мовленнєвої культури у школярів початкових класів охоплює комплексний підхід до навчання, що активно сприяє розвитку їхніх комунікативних здібностей як у письмовій, так і в усній формі. А названі методи та конкретні їх упровадження не повинні ставати самоціллю, а мають використовуватися в комплексі з іншими методами навчання для досягнення поставленої мети [3].

Дієвим способом формування культури мовлення у сучасній початковій школі є застосування інтерактивних методів, таких як групова робота чи взаємодія у парах. Це не лише сприяє розвитку мовленнєвих навичок учнів, але й вчить їх уважно слухати, чітко висловлювати свої думки та обґрунтовувати власні погляди. Так, під час розвитку умінь вести діалог учні мають опанувати навички підтримання розмови, уміння ставити запитання та відповідати на них, що є необхідною основою для ефективної комунікації у повсякденному житті. Такий підхід стимулює активну залученість кожного до мовленнєвого процесу.

Інтеграція мультимедійних технологій є ще одним ключовим аспектом сучасного навчання. Завдяки використанню інтерактивних платформ, презентацій, аудіо- та відеоматеріалів уроки стають більш динамічними та захопливими для учнів. Цифрові інструменти відкривають широкі можливості для розвитку мовлення як у письмовій, так і в усній формі.

Підсумовуючи сказане, вважаємо, що формування культури мовлення у молодших школярів на уроках української мови є одним із ключових завдань сучасної освіти, що потребує від учителя систематичної роботи та впровадження різноманітних підходів. Поєднання усних і письмових видів мовлення, інтерактивних вправ і цифрових технологій створює сприятливе середовище для розвитку мовленнєвих умінь і навичок учнів. Методи, спрямовані на удосконалення мовленнєвої культури, мають враховувати вікові й індивідуальні особливості дітей, забезпечуючи поступовий розвиток їхньої мовленнєвої компетентності. Ефективна діяльність педагога у формуванні мовленнєвої культури позитивно впливає на загальний розвиток учнів та їх здатність активно взаємодіяти в соціальному середовищі. Тож завдання вчителя полягає не лише в передаванні знань, а й у створенні умов для формування самостійного мовленнєвого мислення, а також для свідомого й правильного використання мовних засобів у повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Семенюк Д. О. Формування культури мовлення учнів початкових класів на уроках української мови. *Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу: досвід, реалії, перспективи* : збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (29 листопада 2022 року) / за заг. ред. І. Голубовської. Житомир, 2023. С. 118–121.

2. Недялкова В., Ілясов О. Методи формування культури мовлення учнів початкових класів на уроках української мови. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». 2023. № 27. URL: https://www.researchgate.net/publication/371150399_METODI_FORMUVANNA_KULTURI_MOVLENNIA_UCNIV_POCATKOVIH_KLASIV_NA_UROKAH_UKRAINSKOI (дата звернення: 13.03.2025).

3. Чабан Т. В. Формування мовленнєвої компетентності учнів на уроках української мови. Освітній проєкт «На Урок». URL: <https://naurok.com.ua/stattya-na-temu-formuvannya-movlennevo-kompetentnosti-uchniv-na-urokah-ukra-nsko-movi-443318.html> (дата звернення: 13.03.2025).